

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ на наукову працю

Теоретичні основи правового поліцентризму: монограф. / А. М. Кучук. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 312 с.

Для другої половини ХХ століття іманентною є тенденція інтенсивної комунікації держав, інтеграції. Певна відкритість кордонів стала фактором поширення не лише товарів з інших регіонів, але і культури. Для держав, громадяни яких за рівнем життя значно відставали від забезпеченості у державах, передусім, європейського континенту, постало питання запозичення досвіду розвитку економіки і, водночас, законодавчого регулювання економічних відносин. Однак, багато суспільств, зокрема на теренах колишнього Радянського Союзу, зіткнулися з проблемою, яка полягала у тому, що перенесення нормативних приписів іноземних держав у національне законодавство не призводило до виникнення і функціонування тих відносин, які виникали і функціонували на їх основі у тих державах, з яких вони були запозичені. Наявність прескриптивних текстів не спричиняла існування фактичних суспільних відносин. Соціум упорядковує свої відносини передусім керуючись не формалізованими приписами, а нормами, що ґрунтуються на таких філософських категоріях, як справедливість, гідність, здоровий глузд тощо. При цьому зміст справедливості дещо різний у кожній з існуючих культур, не говорячи про гідність. Так, навіть просте співставлення змісту гідного життя в межах, наприклад, європейських цінностей і цінностей росіян дозволяє зробити висновок про їх різну різницю. Означене дозволяє зробити висновок про соціокультурну природу права. Право – це результат розвитку соціуму, це відображення його цінностей. А цінності, як відомо, належать до сфери культури. Для розуміння культурних явищ, у тому числі і права, не достатньо дескрипції, лише інтелектуальні засоби не дозволяють їх пізнати. *Jus est ars boni et aequi*. Вітчизняна ж юридична наука і до сьогодні ґрунтується на парадигмі, відповідно до якої право є системою загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, що приймаються (санкціонуються) і охороняються державою. Саме тому монографія А.М. Кучука є доволі вчасним дослідженням, що відповідає потребам сьогодення, зокрема подальшому розвитку вітчизняної правової доктрини, що має ґрунтуватися на постулаті соціокультурності права. Відтак, питання актуальності обраної А.М. Кучуком теми не викликає заперечень. Автор справді розв'язує фактично не розроблену вітчизняною юриспруденцією проблематику правового поліцентризму.

Виходячи з таких принципів наукового пізнання як усебічність, повнота і об'єктивність, слід вказати, що окремі аспекти правового поліцентризму все ж таки висвітлені вітчизняними науковцями. Значний внесок у розроблення цієї проблематики зробили такі вчені як С. Гусарев, М. Козюбра, Д. Лук'янов, Л. Луць, Н. Оніщенко, П. Рабінович, О. Тихомиров та ін. Зокрема завдяки їм сформоване плюралістичне розуміння права, висвітлено основні правові сім'ї сучасності. Хоча не можна не погодитись з А. Кучуком відносно того, що «зарубіжні правники переважно уникають використання слова «правова система», а використовуючи, фактично ототожнюють явище, що ним позначається, з іншим – позначуване терміном «право», «вітчизняна юридична наука оперує термінами «правова система», «система права», «система законодавства», «право» (яке розуміється як система загальнообов'язкових правил поведінки, що містяться у прескриптивних текстах), при цьому малодослідженим є питання співвідношення права і правової системи, оскільки за такої кількості систем зміст права за такого підходу відходить на другий план, «розмивається» і право замість конкретності набуває властивості абстрактності, що посилює зневіру у можливості права регулювати суспільні відносини, бути ефективним соціальним регулятором».

Слід відзначити, що запропонована наукова робота є однією з перших і доволі вдалих спроб із дослідження правового поліцентризму, в якій поєднуються оригінальність, академізм і простота сприйняття. Її підготовка і розробка пов'язані з потребою зміни правової парадигми в якісно нових соціально-політичних, економічних та правових умовах, що склалися в Україні внаслідок процесів євроінтеграції.

До найбільш важливих здобутків автора, можна віднести:

- доведена необхідність інтенції права та правових явищ через призму правового поліцентризму, що детермінує визначення його як фактора амбівалентності глобалізаційних (інтеграційних) та глокалізаційних процесів;
- уведено до структури методологічних принципів принцип правового поліцентризму під яким слід розуміти керівну, основоположну ідею, що має найвищу імперативність у процесі пізнання предмета дослідження і спричиняє необхідність врахування природи права, яке розглядається як соціокультурний феномен, зміст якого відрізняється у кожній з культур (цивілізацій) і має не лише раціональну, але і амбівалентну природу;
- обґрунтовано положення про іманентність компаративним дослідженням детермінованості використання методологічного комплексу, що включає в себе синергетичний, аксіологічний, феноменологічний і герменевтичний підходи і сприяє запобіганню стереотипізації правових явищ різних правових культур, яка у свою чергу є фактором сентенції певної західної правової традиції;
- обґрунтовано дефініцію поняття «правова цивілізація» як соціокультурної системи, що являє спільноту, об'єднану за спільністю релігійно-моральних й ідейно-філософських засад, спорідненістю соціокультурних, нормативно-ціннісних структур і, відповідно, підходів до розуміння права.

Безсумнівною перевагою роботи є використання значного обсягу загальнотеоретичних наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, розробок фахівців у галузі теорії права, філософії права, соціології права. З позитивної сторони слід указати також на опрацювання автором доволі значної кількості рішень Європейського суду з прав людини у контексті проблематики дослідження.

Заслуговує на увагу і те, що автор долучається до дискусії щодо універсальності / регіональності прав людини. У монографії аналізуються положення міжнародного права на предмет релятивності прав людини. Цілком обґрунтованим видається твердження автора про те, що «права людини мають дуальну природу: з одного боку, вони є універсальними, на що вказує наявність міжнародних договорів у сфері прав людини; з іншого боку, їх іманентною рисою є регіоналізм. Релятивізм прав людини не заперечує їх універсальної природи, але детермінує при їх реалізації враховувати національні особливості, традиції, культуру тощо».

Важко також не погодитись з автором відносно того, що «сучасний світ є полікультурним і ґрунтується на плюралізмі, тому важливим принципом взаємодії культур є толерантність, а не нав'язування власного бачення, у тому числі й прав людини».

Аналіз змісту монографії свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу і дозволяє констатувати високий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження. Вдала структурна побудова вказує про науково вивірений та аргументований підхід до вирішення поставлених завдань.

Монографія А. Кучука складається із чотирьох розділів, які включають 11 підрозділів, у яких послідовно і системно висвітлюється феномен правового поліцентризму. Неуніверсальність права розглядається як у загальнотеоретичному, так і у гносеологічному аспектах. Структура роботи, логіка вирішення поставлених завдань, рівень аргументації та наукове обґрунтування основних висновків автора, форма викладення матеріалу відповідають вимогам, що висуваються до монографії.

Попри вказані теоретичні здобутки, слід також вказати на те, що довершеношого виду роботі надало б висвітлення автором типології правових цивілізацій та характеристики окремих правових культур.

*Доктор юридичних наук, доцент
Добробог Л.М.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*